

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Жешувський університет (Польща)
Педагогічний інститут Чендуського університету (КНР)**

Матеріали

II міжнародної науково-практичної конференції

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

11 квітня 2017 року

**Харків
ХНПУ
2017**

Список використаних джерел

1. Гончаров Д. О. Виховна робота у педагогічному ВНЗ як складник професійної підготовки майбутнього вчителя / Д.О. Гончаров // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. – Слов'янськ : ДДПУ, 2013. – Вип. LXI. – С. 83-89.
2. Калашнікова Л. Ю. Умови формування соціальної позиції студента / Л. Ю. Калашнікова // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2014. – Вип. 45. – С.125-34.
3. Радул В. В. Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя : навч. посіб. / В. В. Радул [та ін.]; Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2007. – 251 с.
4. Твердохлеб М. Соціальна активність – шлях до вирішення проблеми виховання особистості XXI століття / М. Твердохлеб // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2007. – № 23. – С. 144-152.
5. Троцько А. В. Позанавчальна виховна діяльність студентів / А.В. Троцько // Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. – Х. : «ОВС», 2010. – С. 322-390.

УДК 37(091)

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ (20-ТІ – ПЕРША ПОЛОВИНА 30-Х РР. XX СТ.)

Л. А. Штефан, м. Харків

У тезах аналізуються питання розвитку педагогіки як науки в 20-ті – першій половині 30-х рр. XX століття. Особлива увага приділяється зв'язуванню зв'язків педагогіки з такими науками, як філософія, соціологія, педологія, психологія, соціологія; характеристики провідних наукових категорій – мета, завдання, закономірності, принципи, методи наукового пізнання; внеску науковців досліджуваного періоду в розвиток педагогіки як науки.

Ключові слова: наука, закономірності, принципи, методологія, мета, завдання.

The paper depicts the issues of development of Pedagogy as a science in the 1920s – the first half of the 1930s. Particular attention is paid to the connection of Pedagogy with such sciences as Philosophy, Sociology, Pedology, Psychology. Besides, the main research categories like the purpose, objectives, regularities, principles, the research methodology have been thoroughly characterized. The contribution of the researched period scientists' to the development of Pedagogy as a science has also been analyzed.

Key words: science, regularities, principles, methodology, purpose, objectives.

Розвиток педагогіки як науки в Україні в досліджуваний період був пов'язаний з процесами інтеграції наук у єдину систему наук про людину. Аналіз праць вітчизняних учених дозволяє стверджувати, що в цей період (20-і – пер. пол. 30-х рр. XX ст.) особлива увага фахівцями приділялась визначенню зв'язків педагогіки з філософією. До з'ясування даної проблеми серед дослідників існувало три підходи. Одна група науковців (М. Демков, А. Пінкевич, Г. Челпанов) справедливо розглядала філософію як методологічну основу педагогіки. Зокрема, М. Демков відзначав: «Вона (філософія – Л.Ш.) стоїть попереду науки, формулює її

мету, визначає її метод, дає їй гіпотези, організовує сукупність знань кожної даної епохи в єдине ціле» [2, с. 78].

Для другої групи дослідників (С. Гессен, П. Наторп) характерний підхід до педагогіки як «прикладної філософії». Наприклад, німецький вчений П. Наторп наголошував на тому, що педагогіка є не що інше, як конкретна філософія». Інша група вчених (П. Блонський, О. Калашников) помилково наполягала на «відокремленні педагогіки від філософії». Але історія розвитку будь-якої науки свідчить про те, що жодну систему знань не можна створити без філософських засад. «Педагогіка не зводиться до філософії, – пише Р. Гурова, – але не може й обійтися без неї» [4, с. 220].

Вивчення праць науковців дозволяє дійти висновку, що в зазначений період дослідниками перебільшувалась роль антропологічних наук для педагогічної теорії й практики. Це, в свою чергу, сприяло виникненню педології. Саме з педологічної науки педагогіка запозичила методику запобігати антисуспільним вчинкам та організацію консультування батьків; поради щодо проведення індивідуальної роботи з дітьми, які мають певні відхилення в своєму розвитку.

Збагаченню форм і методів педагогічної діяльності сприяло і виникнення такої науки, як психотехніка. Провідні методи цієї галузі знань, як свідчать архівні матеріали, – методи передбачення (аналітичні та синтетичні тести) і впливу – знайшли своє використання і в педагогіці. Інтенсивний розвиток педагогічної науки в зазначений період значною мірою пов'язаний і з прогресом соціологічних наук (соціології, педагогічної соціології, соціології виховання та деяких інших).

Слід звернути увагу на те, що не всі фахівці в зазначений період підходили до тлумачення педагогіки як до науки, що має свої теоретичні наробітки, які використовуються на практиці. Наприклад, А. Макаренко розглядав педагогіку як суто емпіричну науку [3, т. 4].

Як свідчать першоджерела, для періоду, що досліджується (20-ті рр. – перша половина 30-х рр. ХХ ст.), характерна спроба дослідників щодо формулювання мети і завдань цієї науки. Аналіз науково-педагогічної літератури і архівних даних приводить до висновку, що серед науковців даного періоду не існувало єдності підходів і до визначення мети педагогіки як науки.

Визначення мети, вивчення архівних даних дозволило більш повно визначити і завдання педагогічної теорії й практики. Серед завдань даної науки, які були сформульовані фахівцями ще у 20-30-ті рр. ХХ ст. і з часом стали традиційними, можна назвати: визначення методології педагогіки (М. Григор'єв); формулювання принципів даної науки (В. Шульгін); розробку ефективних засобів, методів та форм організації педагогічної діяльності (А. Макаренко, Р. Штайнер); розробку методів роботи з обдарованими дітьми (П. Блонський).

З'ясування мети та завдань педагогіки дозволило вченим підійти до розкриття провідних законів і закономірностей даної науки. Дослідженням цієї проблеми в означений період займалися М. Бердяєв, М. Демков, Е. Дюркгейм, Д. Дьюї, П. Наторп, Т. Циглер та деякі інші фахівці. Так, М. Демков, як і його попередники (А. Дістервег, Я. Коменський, Й. Песталоцці), не відмовлявся від терміну «закон» у педагогічній науці, але, на відміну від них, справедливо вважав «закон» «засобом

підвищеної небезпеки». З цього приводу вчений писав: «Краще мати гарне правило, ніж погано перевірений закон» [1, с. 450].

До основних педагогічних законів досліджуваного періоду, які на подальших етапах розвитку даної науки набули статусу провідних педагогічних принципів, науковці відносили: закон самовиховання та «закон розвитку», котрий полягав у тому, що всі фізичні й духовні сили людини підлягали розвитку відповідно до індивідуальних її особливостей [1, с. 450].

Аналіз архівних джерел етапу, який досліджується, приводить до висновку, що саме в цей час (20-ті – перша половина 30-х рр. XX ст.) педагогами сумісно з філософами робляться спроби визначити головні педагогічні закономірності без певної їх класифікації та систематизації. Зокрема, до закономірностей, котрі були визначені вченими на окресленому етапі розвитку педагогічної теорії й практики, можна віднести: автономність розвитку кожної науки (В. Головківський, Р. Штайнер); зв'язок освітньої системи та політики з виробничими силами, виробничими відносинами й ідеологією [Я. Ряппо]; залежність розвитку педагогічної науки від суспільного устрою (П. Блонський); єдність організованого та неорганізованого педагогічного процесу (О. Калашников, В. Шульгін); залежність змісту виховання від соціальних умов життя (Е. Дюркгейм, Д. Дьюї, П. Наторп); зумовленість виховання індивіда соціальними причинами (І. Соколянський).

Визначення закономірностей педагогічної науки примусило науковців даного етапу звернутись і до з'ясування її провідних принципів. Серед загальнопедагогічних принципів, які були обґрунтовані фахівцями в зазначений період, можна назвати: принцип індивідуального підходу (А. Волошин, А. Макаренко, В. Розанов, С. Шацький); принцип цілісного підходу до дитини (О. Залужний, В. Протопопов); принцип поєднання вимогливості та поваги до особистості (А. Макаренко); принцип паралельної дії (А. Макаренко); принцип особистісно-орієнтованого підходу (А. Макаренко); принцип трудового виховання (П. Блонський, А. Макаренко, Я. Мамонтов, С. Шацький).

Узагальнення архівних матеріалів свідчить про те, що на досліджуваному етапі науковцями було порушено питання про з'ясування методологічних засад педагогічної науки. Під методологією педагогіки фахівці розуміли систему методів наукової роботи. Варто також зазначити, що в даний період (20-ті – перша половина 30-х рр. XX ст.) у педагогічній науці методи вже поділялись на «методи пізнання» (науково-педагогічного дослідження) та «методи дії» (методи виховання) [5, с. 37].

Аналіз психолого-педагогічних праць і архівних джерел досліджуваного періоду дозволяє назвати традиційні (індукція, узагальнення досвіду, спостереження, ретроспективний аналіз, дедуктивні висновки тощо) й новаторські (тести і тести-колізії, метод анкет та «дублювання анкет», метод складання педагогічної карти району й «індивідуальної» карти дітей) методи педагогічного дослідження. До найбільш цікавих і корисних для діяльності педагога належали: тести-колізії, метод «складання педагогічної карти району», метод «дублювання» анкет та деякі інші.

Такі позитивні зрушення в розвитку педагогічної науки проіснували до другої половини 30-х рр. XX ст. Проте теоретичні й практичні наробітки, що були зроблені

в цей період, значно вплинули на розвиток педагогіки як науки в Україні в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Антология педагогической мысли России второй половины XIX –начала XX века. – М. : Педагогика, 1990. – 608 с.
2. Демков М. И. Курс педагогики / М. И. Демков – М., 1916. – Ч.2. – 366 с.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения: в 8-ми томах / А. С. Макаренко – М. : Педагогика, 1983-1986.
4. Общие основы педагогики / Под ред. Ф. Ф.Королёва, В. Е.Гмурмана. – М. : Просвещение, 1967. – 391 с.
5. Проблемы научной педагогики. – М. : Научно-исследовательский институт методов школьной работы, 1928. – Кн.1. – 460 с.

PRACOWNICY WSPIERAJĄCY RODZINĘ W POLSCE (EDUKACJA I WSPÓŁCZESNE WYZWANIA) FAMILY SUPPORT WORKERS IN POLAND (EDUCATION AND NEW CHALLENGES)

Beata Szluz, Uniwersytet Rzeszowski

We współczesnej rodzinie można dostrzec postawy indywidualistyczne i rozluźnienie więzi społecznych. Przestaje być ona stałym punktem odniesienia. Często nie radzi sobie z wypełnianiem podstawowych funkcji. Tam mała struktura społeczna staje się wyzwaniem, jako główny podmiot oddziaływań, nie tylko jako klient pomocy społecznej.

Praca z rodziną jest prowadzona w Polsce w szczególności w następujących formach: 1) konsultacji i poradnictwa specjalistycznego; 2) terapii i mediacji; 3) usług dla rodzin z dziećmi, w tym usług opiekuńczych i specjalistycznych; 4) pomocy prawnej, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego; 5) organizowania dla rodzin spotkań, mających na celu wymianę ich doświadczeń oraz zapobieganie izolacji. Praca jest prowadzona także w przypadku czasowego umieszczenia dziecka poza rodziną¹. Jest ona realizowana w Polsce przez pracowników socjalnych², asystentów rodziny czy też kuratorów sądowych (ds. rodzinnych i nieletnich). Wielość specjalistów podejmujących działania na rzecz rodziny wymaga wyraźnego określenia ich zadań, co ma prowadzić do uniknięcia powielania się oddziaływań. W zakres zadań każdego z nich wpisana jest współpraca, a nawet koordynowanie (części działań). Celem artykułu uczyniono ukazanie założeń i

---

¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, DzU 2011, nr 149, poz. 887. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 kwietnia 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, DzU 2016, nr 0, poz. 575, art. 10, pkt. 3 i 4. W przypadku, gdy ośrodek pomocy społecznej poweźmie informacje o rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, pracownik socjalny przeprowadza w tej rodzinie wywiad środowiskowy, na zasadach określonych w Ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Po przeprowadzeniu wywiadu pracownik socjalny dokonuje analizy sytuacji rodziny. Jeżeli z tej analizy wynika konieczność przydzielenia rodzinie asystenta rodziny, pracownik socjalny występuje do kierownika ośrodka pomocy społecznej z wnioskiem o jego przydzielenie. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, DzU 2004, nr 64, poz. 593. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 czerwca 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o pomocy społecznej, DzU 2016, nr 0, poz. 930.

² W artykule pominięto szczegółową analizę działań pracownika socjalnego na rzecz rodziny. Na ten temat szerzej zob. m.in.: B. Szluz, *Education of social workers in Poland and Slovakia*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2016, t. 37, nr 4, s. 115-127; B. Szluz, *Kształcenie do pracy socjalnej w Polsce - współczesne wyzwania* [w:] *Вища і середня школа в умовах сучасних викликів*, ред. Рогова Тетяна Володимирівна, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди <<Смугаста типографія>>, Харків 2016, с. 11-20.